

Plus at – en ny konjunktion i dansk

Af Jens Nørgård-Sørensen

0. Indledning

Talesproget er som bekendt en dynamisk størrelse der på den ene side lever sit eget liv, på den anden side trænger sig ind på skriftsproget og sætter sine umiskendelige spor. Talesproget giver til stadighed plads for nyskabelser der nogle gange vækker opsigt og modstand, andre gange glider forholdsvis ubemærket ind i vores dagligsprog. Til den første type forandringer hører fx fremmedord, i disse år især engelske, der kan rejse en voldsom debat med emotionelle, ofte irrationelle argumenter. Også ændringer i morfologien, fx fra uregelmæssig til regelmæssig bøjning af verber, er egnet til at kalde på følelser og skarpe reaktioner.

Til den anden type forandringer, de mere upåagtede, hører måske især ændringer i syntaksen. Folk i almindelighed fokuserer mere på de enkelte ord end relationerne imellem dem. Specielt er det sjældent at møde kommentarer til de polyprædikative strukturers, herunder de komplekse sætningers syntaks.

Dette kan meget vel være en medvirkende årsag til at en så veletableret konjunktion som *plus at* endnu ikke er blevet beskrevet udtømmende. Og dog har vi utvivlsomt anvendt den i op mod et halvt århundrede i dagligsproget. Det ældste eksempel fra en skriftlig kilde i Dansk Sprog-nævns kartotek er fra 1965, jf. (1).

(1) Morgenomdelere.

Er De klar over, at mennesker trænger til motion. Det kan vi hjælpe Dem med, *plus at* De tjener ca. 110 kr. ekstra om ugen ved 2½ times arbejde i de tidlige morgentimer. (Annonce for Bladkompagniet, *Information* 20.10.1965) (Her og i det følgende er kursiveringen min – JN-S)

Jeg har kun fundet tre, alle meget spæde ansatser til en beskrivelse af *plus at* i dansk: for det første et læserbrev i *Mål & Mæle* fra 1976, jf. ek-

sempel (3), med svar af Ole Togeby; for det andet en omtale i *Politikens* »Sproghjørnet« fra 1987, jf. eksempel (5), iøvrigt med en lidt overraskende Jeronimus-agtig holdning til »de omsiggribende uskønne talesprogsudtryk«; for det tredje anføres *plus* som konjunktion i Pia Jarvads ordbog over nye ord i dansk 1955-1999 (Jarvad 1999).

I sit svar til ovennævnte læserbrev beskæftiger Togeby sig ikke direkte med *plus at*, men derimod med *plus alene*. Dette er ikke tilfældigt. Som vi skal se i det følgende, er der god grund til at sammenholde *plus at* med *plus* anvendt parataktisk. Også Jarvad anfører at konjunktionen i sin nye brug anvendes både »foran at-sætninger og infinitiv«. Med hensyn til infinitiv drejer det sig utvivlsomt blot om et særtilfælde af den parataktiske konjunktion *plus* der er ældre end den komplekse konjunktion *plus at*, og som i lighed med andre parataktiske konjunktioner kan forbinde led af enhver type (herunder infinitiver) som har samme syntaktiske funktion. Jeg vil i det følgende også komme ind på det parataktiske *plus* og dets relation til *plus at* (afsnit 3). Jarvad angiver slet og ret konjunktionens indhold som 'og'. At dette ikke holder stik eller i bedste fald må anses for upræcist, vil fremgå af nedenstående analyse.

Formålet med denne fremstilling er at give en udtømmende beskrivelse af konjunktionen *plus at*. Jeg begynder med en analyse af konjunktionens udtryksstruktur, herunder dens prosodi og syntaks (afsnit 1). Dernæst vil jeg redegøre for visse indholdsmæssige krav til konteksten (afsnit 2). I afsnit 3 behandles relationen til den både formelt og indholdsmæssigt beslægtede parataktiske konjunktion *plus* mens vi i afsnit 4 når frem til den egentlige indholdsanalyse der munder ud i en redegørelse for konjunktionens egenbetydning. Dette giver baggrund for i afsnit 5 at omtale visse pragmatiske forhold, herunder konjunktionens anvendelse i argumentation. I afsnit 6 inddrages det kontrastive perspektiv med en omtale af det tilsvarende udtryk i svensk. Artiklen afrundes herefter med et præskriptivt efterskrift, der skal opfattes som en meningstilkendegivelse snarere end en del af den videnskabelige fremstilling (afsnit 7).

1. Udtryk

Som allerede antydnet opfatter jeg ikke *plus at* som to vilkårligt kombinerede ord, men derimod som et integreret udtryk (i lighed med konjunktioner som *så at*, *for at*). Det er imidlertid væsentligt at holde sig for øje

at dette integrerede udtryk består af to elementer der til dels lever hver sit liv. Som vi skal se senere, kan man sige at *plus at* har en betydning som ikke er identisk med indholdet af hhv. *plus* og *at* i forening, men som alligevel er afledt af disse to segmenters særbetydning.

Lad os først se på nogle flere eksempler:

- (2) Desuden tages der fat på sådan noget som nødvendigheden af at revidere skolebøgernes forældede fremstilling af kønsrollerne, og af at udvikle de kollektive faciliteter.
Plus at der bl.a. leveres nogle argumenter for at udbygge børneinstitutionerne og langt om længe indføre ligeløn. (Tanja Ørum, *Information* 26.10.1972)
- (3) Den anden gruppe kan så være dem, der ønsker at få fag, der har med en håndværksmæssig uddannelse at gøre + de ved siden af har de mest nødvendige boglige fag f.eks. regning/matematik og dansk. (Mogens Jensen, *Mål & Mæle* 4, 1976; citat fra HF-eksamensstil om den nye folkeskolelov)
- (4) Det var vel mere eller mindre tilfældigt, men det medførte at hagekorset fik et helt nyt liv. Fra begyndelsen af 1920'erne optog nazisterne det nemlig som deres centrale symbol og satte det efter 1933, da de kom til magten, i Tysklands nationalflag, *plus at* det hurtigt blev det altdominerende mærke i alle former for nazistisk parti- og statssymbolik. (Achen, 1986)
- (5) Fjernsynet er dårligt, og programmerne er elendige. *Plus at* det er fordummende at kigge på dem. («Sproghjørnet», *Politiken* 19.04.1987)
- (6) Os der var på morgentjeneste [som postbude på et bestemt posthus – JN-S] var allesammen lørdagsafløsere; *plus at* vi var en mand mindre. (Egen mundtlig kilde, 1997 – JN-S)
- (7) Godt vi ikke skal med [til en bestemt fest –JN-S]! Det koster det hvide ud af øjnene, og drikkevarerne skal man selv betale; og så *plus at* man bliver nødt til at tage taxa. (Egen mundtlig kilde, 1997 – JN-S)

- (8) Alle hjælper og støtter og opmuntrer og kan en masse om ens sygdom. De lægger pude under knæet, snurrer varmelagner om det, lægger til rette, henter piller og en ekstra kop te. De gider. Og fysioterapeuten kritiserer og træner og hitter på nye gangøvelser og vægtoverføringer og siger, at det kan du godt gøre bedre.

Tilmed griner de og laver sjov.

Hvad mon de er lavet af?

Sygeplejerskerne har helt umulige arbejdstider, og efter studentereksamen og tre års uddannelse tjener de omkring 20.000 kroner om måneden. *Plus at* de leverer arbejdsglæde. (Eva Bendix, *Aktuelt* 24.03.2000)

- (9) Der er en to-tre stykker der har lavet forældre køb; *plus at* der er en der bor i Paris og lejer ud [Om forholdene i en ejendom med ejerlejligheder] (Egen mundtlig kilde (omtrentlig gengivelse), 2000 – JN-S)

Konstruktionen har en række formelle træk der vil blive beskrevet i det følgende. De vil alle kunne forklares gennem den efterfølgende indholdsanalyse (afsnit 4).

1.1. Syntaks: Ledsætning – men uden overled

Det kan slås fast at *plus at* indleder en ledsætning. Dette fremgår entydigt af ledstillingen, jf. adverbialerne *bl.a.* i (2), *ved siden af* i (3) og *hurtigt* i (4) der alle står før verbalet. En forsøgsvis indsætning af lignende adverbialer, herunder *ikke*, i de øvrige eksempler ville give samme resultat.

Dette er der i sig selv ikke noget overraskende i eftersom konjunktionens slutelement *at* kan beskrives som en *default*-indleder af danske ledsætninger (Diderichsen 1946 [1974]: 72, Heltoft 1999, 17: 25). Det overraskende er at en ledsætning indledt med *plus at* ikke har noget verbalt eller andet overled. I samtlige anførte eksempler ser ledsætningen fra et syntaktisk synspunkt nærmest ud til at svæve frit i luften. Vi har altså at gøre med et fænomen som egentlig ikke burde kunne forekomme i sproget! Manglen på eksplicit overled er endog et obligatorisk træk ved konstruktionen. *Plus at* kan fx ikke anvendes i samme position som *og at* der indleder en sideordnet ledsætning og dermed forudsætter et overled, smlg. (10) med (11) der er ugrammatisk medmindre den neutrale intonation ændres drastisk (se nedenfor).

- (10) Jeg mener han skal klare sig selv, *og at* han skal tage sig sammen
- (11) *Jeg mener han skal klare sig selv, *plus at* han skal tage sig sammen

1.2. Prosodi

Trods sin vide udbredelse i talesproget har konjunktionen *plus at* endnu ikke fundet sin plads i skriftsproget. Dette fremgår af det meget begrænsede antal eksempler i sprognævnets kartotek og i den skrevne presse der ellers traditionelt er åben over for nye talesprogsfænomener. En elektronisk søgning i dagbladet *Aktuelts* arkiv der går tilbage til januar 1996, afslører således at man her kun har anvendt konjunktionen 2-5 gange årligt. En tilsvarende søgning i dagbladet *Informations* arkiv der dækker perioden fra august 1997 (delvist fra september 1996), viser ingen forekomster overhovedet.

At *plus at* endnu ikke er indarbejdet i skriftsproget, fremgår endvidere af den manglende konsekvens i tegnsætningen. Tegnsætningen er i dette tilfælde undtagelsesvist interessant fordi den tydeligvis afspejler forfatterens forsøg på at gengive prosodiske forhold. I de eksempler der stammer fra skriftlige kilder, finder vi dels komma foran konjunktionen, jf. (1) og (4), dels punktum, jf. (5) og (8), og endog punktum efterfulgt af nyt afsnit, jf. (2). I (3) der er et af de ældste eksempler, kommer usikkerheden til udtryk ved en gengivelse af konjunktionen med tegnet »+«. Det står der faktisk i kilden!

Det er næppe tilfældigt at der altid er en eller anden form for tegn foran *plus at*, selv hos forfattere der iøvrigt ikke anvender komma foran eksplikative ledsætninger, jf. »...det medførte at hagekorset...« i (4). Kommaet eller punktumet signalerer en cæsur, et intonationsmæssigt ophold, foran *plus at*. Cæsuren er obligatorisk som optakt til den ligeledes obligatoriske emfase på *plus*. Konstruktionens prosodiske struktur er med andre ord som følger (»...« angiver kontekst; understregning angiver cæsur; versaler angiver emfase):

... __ PLUS at ...

Man kan overbevise sig om rigtigheden af denne analyse ved at læse et hvilket som helst af ovenstående eksempler op uden cæsur og emfase. De bliver alle ugrammatiske heraf.

1.3. Fakultativt 'at'

Anvendelsen af tegnet »+« i (3) efterlader en vis usikkerhed omkring læsningen. Det kan ikke med sikkerhed afgøres, om forfatteren har tænkt sig ['plus] eller ['plusa]. Forestiller man sig den første variant, som ikke generer mit sprogøre, må vi konstatere at det er muligt at udelade *at* i den komplekse konjunktion *plus at*. Det er det iøvrigt også i alle de øvrige eksempler – vel at mærke hvis man overholder de netop beskrevne prosodiske regler, måske undertiden med forstærket emfase på *plus* som en form for kompensation for det manglende *at*.

Fortolkningen af denne mulighed er nærliggende: Det eksplikative *at* kan ofte udelades på dansk (Hansen 1967,1: 53, Mikkelsen 1911[1975]: 559), jf. (12).

- (12) Han sagde at han kom
Han sagde han kom

Dette kan forklares ved *at*'s *default*-status som ledsætningsindleder, mao. dets umarkerethed i forhold til alle andre konjunktioner. I et sprog som dansk hvor ledstillingen entydigt signalerer hvilke sætninger der har selvstændig illokution, og hvilke der ikke har (og dermed i henseende til illokutionær værdi er underordnet et andet udtryk og dets selvstændige illokutionære ramme) (Heltoft 1999,15: 5),¹ vil en *default*-konjunktion være redundant. Der er derfor ingen grund til at forvente at den skulle være obligatorisk. Muligheden for at udelade *at* gælder også andre komplekse konjunktioner.

2. Kontekst: Ophobning

Det er et afgørende træk ved konjunktionen *plus at* at den stiller ganske specifikke krav til den foregående kontekst. Mange eksempler rummer således direkte opremsninger (signaleret af *og*, jf. (2), (4), (5), (7), (8)) hvortil *plus at* så knytter sig og introducerer det sidste led. Når der ikke direkte er tale om en opremsning, rummer konteksten i det mindste en reference til nogle forhold eller argumenter der i den givne sammenhæng vil blive opfattet af modtageren som vidtgående, som et brud på forventningerne.² Disse forhold eller argumenter suppleres og forstærkes så yderligere af ledsætningen med *plus at*. Fx refereres der i (6) først til en

betydelig irritationsfaktor (ingen faste, erfarne postbude på arbejde) der så via *plus at* suppleres af yderligere en væsentlig irritationsfaktor.

Generelt kan man formulere det sådan at *plus at* kompletterer (dvs. supplerer og afslutter) en *ophobning*. Hvis man manipulerer med eksemplerne således at man fjerner denne indholdskomponent, bliver sætningerne ugrammatiske, jf. (13') der er en modifikation af (13).

- (13) Første afsnit i serien blev sendt allerede i 1996 og blev set af en halv million seere. Genudsendelsen var en endnu større succes. Seertallene viser, at 85 procent af alle børn mellem 4 og 9 år fulgte med i 'Far, mor og Blyp' – *plus at* en hel del voksne og ældre seere også kiggede med. (*Aktuelt* 28.08. 1999)

- (13') Børnene fulgte med i 'Far, mor og Blyp', og (*plus at) en hel del voksne kiggede med

I stedet kan man, som det fremgår, ofte anvende den umarkerede konjunktion *og*, der ikke stiller indholdsmæssige krav til de led, den forbinder – ud over det almindelige relevanskrav, der er en forudsætning for enhver diskurs (Sperber & Wilson 1986).

I (8) har jeg medtaget et særligt omfattende afsnit af den forudgående kontekst som eksempel på hvordan en *ophobning* kan bygges gradvist op over et længere tekstforløb.

3. Oprindelse: parataktisk 'plus'

Vi har ovenfor beskæftiget os med elementet *at* i *plus at* og påvist at det kan identificeres med *default*-konjunktionen *at*. Inden vi går i gang med indholdsanalysen af *plus at*, vil det ligeledes være nyttigt at se på det selvstændigt anvendte *plus*, jf. (14)-(16).

- (14) De havde ligget der døsende alle fire, *plus* Jørgen. (Johs. Bang 1921 – citeret efter ODS)
- (15) Mange skribenter har lært en del hos os eller lagt meget arbejde i udlandsredaktionen: Jørgen Holmgaard, Finn Bor-

berg, Mogens Kofoed Hansen, Niels Jørgen Haagerup, Schleimann, Oswald, Herbert Pundik, Nauntofte, Teglers, David Jens Adler, Torben Krog og Niels Ufer og andre – *plus* dem, hvis navn kan findes i tillægget eller i den daglige avis. (*Information* 13.02.1976)

- (16) FLUNA mener, at strukturændringen kan tiltrække flere studerende *plus* føre til en øget produktion af kandidater og licentiater. (Vivian Jordansen, *Universitetslæreren* 8, 1987)

Man bemærker straks at *plus* har samme prosodiske struktur som *plus at*. Også her har vi både forudgående cæsur og emfase på *plus*. Dette er naturligvis ikke en tilfældighed, men derimod en entydig indikator af et fælles indhold, en fælles funktion, som jeg nu skal søge at afdække.

Det selvstændigt anvendte *plus* er en parataktisk konjunktion og har derfor grundlæggende samme syntaks som den umarkerede parataktiske konjunktion *og*: Den kan forbinde alle ledtyper, men i det enkelte tilfælde kun led af samme type, fx i (14) og (15) nominaler der står som apposition til subjektet, i (16) infinitiver der er underordnet samme modalverbum. Den adskiller sig fra *og* ved en væsentlig mere restriktiv anvendelse som naturligvis afspejler en mere specifik betydning. Lad os først se på (15). Her finder vi en opremsning hvor *plus* placeres forud for det sidste led. Dette er den eneste mulige placering af *plus*. Det led der følger efter *plus*, er det uigenkaldeligt sidste i opremsningen. *Og* forekommer også mest naturligt mod slutningen af en opremsning, men dette skyldes alene pragmatiske forhold. I princippet kan *og* anvendes mellem alle led i en opremsning, jf. de to gange *og* forud for *plus* i (15). I (14) og (16) kan man ikke tale om opremsninger, men det er karakteristisk og en forudsætning for at anvende *plus* at denne konjunktion indholdsmæssigt knytter an til en eller anden form for ophobning, jf. *alle fire* i (14) og *tiltrække flere studerende* i (16). Hvis man fjerner dette indholdstræk, kan man ikke anvende *plus*, kun *og*, jf. (16').

- (16') FLUNA meddeler, at strukturændringen vil træde i kraft til sommer *og* (**plus*) føre til en øget produktion af kandidater og licentiater.

På baggrund af denne analyse samt det forhold at det parataktiske *plus* tilsyneladende er ældre end konjunktionen *plus at* (jf. (14) som er fra

1921), må det antages at *plus at* har udviklet sig under påvirkning af *plus*, overtaget dens prosodiske struktur og indholdstrækket *komplettering af ophobning* samt koblet dette indholdstræk til den mere specifikke syntaktiske funktion der er karakteristisk for *plus at*.

Dette udelukker ikke at hele denne udvikling er forløbet under påvirkning af svensk og eventuelt engelsk. I svensk har *plus at* tilsyneladende været anvendt langt tidligere end i dansk. Dette skal jeg vende tilbage til i afsnit 6.

4. Indhold

Vi har nu dannet os et billede af konjunktionens formelle træk og kan på denne baggrund gennemføre en mere systematisk indholdsanalyse. Visse indholdstræk har allerede været omtalt. Konjunktionens formelle og semantiske træk, således som de er blevet beskrevet i det foregående, kan opsummeres på følgende måde.

- (a) *Plus at* indleder en ledsætning.
- (b) Ledsætningen har intet overled.
- (c) Prosodi: Cæsur med emfase: ... ___PLUS at ...
- (d) Kompletterer en ophobning (af vidtrækkende forhold, argumenter o.lign.); forudsætter derfor præsentation af en ophobning i den foregående kontekst.
- (e) *Plus at* er både formelt og indholdsmæssigt beslægtet med den parataktiske konjunktion *plus* som den antagelig har sin oprindelse i.

For indholdsanalysen er det væsentligt at fremhæve, at *plus at* markerer en form for kontekstuel brud, et brud der signaleres formelt ved:

- cæsur forud for *plus*
- emfase på *plus*
- konstruktionens syntaktiske isolation (som ledsætning uden overled)

Før vi kan forklare hvad der indholdsmæssigt ligger i dette brud, er der endnu et forhold der skal omtales. I kraft af at ethvert udsagn har en af-

sender, kan man postulere en implicit indholdskomponent der, når det gælder en almindelig deklarativ ytring, kan parafraseres uformelt som:

Jeg siger hermed at... (proposition)

Denne indholdskomponent er af Hare³ (1970: 19-24) blevet benævnt *neustisk* i modsætning til hhv. den *tropiske* og den *frastiske* indholdskomponent. I denne fremstilling har distinktionen *tropisk* vs. *frastisk* ingen relevans og kan derfor lades ude af betragtning. I det følgende vil vi koncentrere interessen om den neustiske indholdskomponent.⁴

Vi kan nu fortolke det prosodiske brud der ledsager *plus at*, som en fokusering på den neustiske indholdskomponent. Mens fx *og* typisk opererer på det frastiske plan når den forbinder sætninger, må *plus at* entydigt henføres til det neustiske plan. Dette er væsentligt i lyset af de omtalte krav til konteksten hvor den obligatoriske signalering af ophobning ofte har form af en række sideordnede sætninger forbundet med *og*, jf. fx (5) og (8).

Samtidig er *plus at* tilsyneladende ret speciel blandt neustiske forbindere ved at stille ganske præcise indholdsmæssige krav til konteksten.

Begge disse træk fremgår af (5') der skal læses som en forenklet parafrase af (5) (den tropiske komponent er af overskuelighedshensyn lagt ind i den frastiske).

(5') Jeg siger hermed at 'fjernsynet er dårligt' og 'fjernsynsprogrammerne er elendige', og *som en komplettering af denne ophobning* siger jeg hermed at 'det er fordummende at kigge på fjernsynsprogrammerne'.

Forskellen træder særlig klart frem, hvis vi udskifter *plus at* med den parataktiske *default*-konjunktion *og*, jf. (5a) med parafrasen (5a').

(5a) Fjernsynet er dårligt, programmerne er elendige, og det er fordummende at kigge på dem.

(5a') Jeg siger hermed at 'fjernsynet er dårligt', og 'fjernsynsprogrammerne er elendige', og 'det er fordummende at kigge på fjernsynsprogrammerne'.

Bemærk at den sidste sætning i (5a) er en hovedsætning lige som de to foregående. De tre sætninger er syntaktisk og dermed indholdsmæssigt

parallelle hvilket også fremgår af parafrasen hvor de alle er underordnet en og samme neustiske komponent. Der er ikke tale om at afsenderen træder frem på ny i forbindelse med ytringen af den sidste sætning.

Det vil på dette sted være på sin plads med en uddybning af begrebet *ophobning*. I de fleste eksempler rummer den foregående kontekst en form for opremsning signaleret af parallelle led der er forbundet med *og*. Her giver det sig selv at der er tale om en ophobning. Andre gange kan det, som allerede nævnt, umiddelbart være svært at få øje på ophobningen, fx i (1), (3), (6) og (9). Her kan det være nødvendigt at gå ind i en nærmere analyse af kommunikationssituationen.

Lad os først se på (6) og (9) som jeg selv har registreret og derfor kender omstændighederne omkring. Ytringen (9) er fremsat af en ejerforeningsformand der var i gang med at beklage sig over at det kunne være vanskeligt at finde kandidater til bestyrelsen når en del lejligheder ikke var beboet af ejerne selv. I denne sammenhæng vil så mange som tre udlejede lejligheder blive opfattet som en ophobning. Forudsætningen for at anvende *plus at* er derfor til stede. Det samme er tilfældet i (6) hvor der i konteksten præsenteres en faktor der gør arbejdsbetingelserne vanskelige ud over det forventede. Herved har man en ophobning som via *plus at* kan kompletteres af endnu et forhold der bidrager til de vanskelige betingelser.

I (1) må fortolkningen gå i en lidt anden retning. Den effekt som jeg i mangel af et mere dækkende udtryk har kaldt *ophobning*, manifesterer sig her som et forventningsbrud fremkaldt af den foregående ytring (»Det kan vi hjælpe Dem med,...«). »Ophobningen« består i at afsenderen, dvs. forfatteren til dette reklamefremstød, fremstiller et forhold der formodes at stride mod modtagernes forventninger som en realitet. Det afgørende er at denne effekt netop suppleres og forstærkes i den ytring der indledes med *plus at*. Herved harmonerer denne analyse med analysen af de øvrige eksempler.

Om (3) er det vanskeligt at udtale sig med sikkerhed da min kilde kun medtager den anførte, ret begrænsede kontekst. Det ser ud som om der er tale om en opregning af fag (for den relevante gruppe). Når dette eksempel kan siges at harmonere med den overordnede analyse af *plus at*, skyldes det ikke mindst at *plus at*-sætningen endegyldigt afslutter denne opregning, dvs. kompletterer ophobningen. Det vil ikke være naturligt i den efterfølgende ytring at tilføje yderligere en gruppe fag.

Vi er nu i stand til at forklare de enkelte formelle træk ved konstruktionen. Cæsuren og emfasen signalerer som sagt et skift til det neustiske

plan. Når dette skift fordrer en så klar formel markering, hænger det utvivlsomt sammen med at det finder sted midt i en ophobning/opremsning der typisk kommer til udtryk gennem en række propositioner forbundet på det frastiske plan. Den prosodiske udhævning der har karakter af et brud i stemmens forløb, er et ikonisk udtryk for at afsenderen bryder ind – skiftet til det neustiske plan retter fokus mod afsenderen – og lukker opremsningen (afslutter ophobningen).

Plus at-sætningens ledsætningsstatus og dens syntaktiske isolation som følge af at der mangler et eksplicit udtrykt overled, kan videre fortolkes som udtryk for at denne ledsætning er direkte underordnet den neustiske komponent. Den neustiske komponent, der altid er implicit, er det underliggende overled for *plus at*-ledsætningen. Det er simpelthen derfor den er en ledsætning og ikke en hovedsætning som man skulle have forventet af en syntaktisk isoleret sætning. Den neustiske komponent bliver dermed mere prominent end hvad der sædvanligvis er tilfældet, og det er utvivlsomt dette der fremkalder det klare indtryk at *plus at* introducerer et væsentligt og afsluttende argument fra afsenderens side. At den neustiske komponent fremhæves, opfattes kommunikativt således at afsenderen træder frem (ofte midt i sin egen ytring) og sætter trumf på argumentationen. Denne pragmatiske effekt er særlig eklatant i (7). Det er derfor ikke tilfældigt at vi netop i dette eksempel forud for *plus at* har et *og så* der fremhæver konstruktionens syntaktiske isolation og dermed den pragmatiske fremhævelse af afsenderen.

Vi har indtil nu alene beskæftiget os med monologiske eksempler, dvs. eksempler med kun én afsender. *Plus at* forekommer dog også hyppigt i dialoger, jf. (17) der er konstrueret, men ikke desto mindre repræsenterer en karakteristisk ordveksling.

- (17) – Hvis vi indfører et kursus i litteraturteori, giver vi de studerende et bedre grundlag for at gennemføre en analyse, og det smitter nok også af på deres interesse for at få læst de store værker.
 – Ja, *plus at* de nok bliver mere tilbøjelige til at vælge litterært speciale.

Med *plus at* opnår afsenderen af den sidste replik flere ting på en gang. I kraft af skiftet til det neustiske plan signalerer han både at det følgende argument repræsenterer hans eget synspunkt, og at det supplerer de argumenter der netop er fremført af samtalepartneren. Han udtrykker således

sin fulde enighed med samtalepartneren. Dialoger af denne type forekommer hvor meningsfæller i fællesskab forsøger at samle så mange argumenter sammen som muligt for et bestemt synspunkt.

Som en yderligere illustration vil jeg kort vende tilbage til (10) og (11). Når (11) blev fortolket som ugrammatisk, var det vel at mærke under forudsætning af at man bevarede samme neutrale intonation som i den mest oplagte læsning af (10). Hvis man imidlertid kan acceptere at den forudgående kontekst (»han skal klare sig selv«) introducerer en ophobning – og det er efter min opfattelse muligt – bliver eksemplet grammatisk såfremt man iagttagere de prosodiske regler for *plus at*-konstruktionen. Under disse omstændigheder vil vi få en fortolkning af de to eksempler som den der fremgår af følgende parafraser hvor vi samtidig får illustreret forskellen mellem *og at* og *plus at*:

(10') Jeg siger hermed at 'jeg mener han skal klare sig selv, og at han skal tage sig sammen'

(11') Jeg siger hermed at 'jeg mener han skal klare sig selv', og som en komplettering af denne ophobning siger jeg hermed at 'han skal tage sig sammen'

Bemærk at i (11) er den sidste ledsætning ikke underordnet »mener« sådan som det er tilfældet i (10). Hvor (10) kun rummer én neustisk indholdskomponent som hele den komplekse sætning er underordnet, finder vi to i (11). Dette giver mulighed for at præcisere tolkningen af det komplekse udtryk *plus at* på følgende måde.

Det første led *plus* bibeholder i *plus at* sin parataktiske funktion på den måde at det forbinder de to implicite neustiske komponenter. Det forudsætter hermed at man indfortolker en fornyet neustisk komponent hvorved afsenderen træder frem som ansvarlig for udsagnet. Det andet led *at* angiver sammen med ledsætningsledstillingen at udsagnet er direkte underordnet den fornyede neustiske komponent.

Man kunne indvende at dette tilsyneladende er den eneste konstruktion i sproget hvor den neustiske indholdskomponent kommer så markant til udtryk at den afspejler sig i overfladesyntaksen. Alle ytringer rummer jo en implicit neustisk komponent uden at denne dog normalt har indflydelse på syntaksen. I forbindelse med *plus at* er der dog tale om fornyelse af den neustiske komponent på et tidspunkt hvor dette ikke forventes (smlg. (10) og (11)), og hvor man derfor må opfatte dette som ud-

tryk for noget ekstraordinært, nemlig at afsenderen træder frem som ansvarlig for udsagnet.

Vi når således frem til at *plus* også i denne sammenhæng bevarer sin funktion af parataktisk konjunktion ligesom *at* bibeholder sin hypotaktiske funktion.⁵ Der er imidlertid ingen modsætning mellem denne analyse og den hidtidige fremstilling af *plus at* som kompleks konjunktion. Man må ikke glemme at den gennemførte analyse, herunder det forhold at *plus at* involverer et neustisk element, forudsætter de to elementer i kombination selv om visse indholdstræk knyttes særskilt til et af elementerne. Der er tale om den for sproget så karakteristiske situation at et komplekst udtryk har et indhold der omfatter de enkelte komponenters indhold, men som derudover rummer visse indholdstræk som fremkommer i kraft af selve kombinationen.

Analysen modsiges ikke af at *at* kan udelades, ej heller af at *plus at* tilsyneladende godt kan kombineres med hovedsætningsledstilling. Det strider fx ikke mod min sprogfornemmelse at placere »hurtigt« i (4) efter verbalet, jf. (4').

- (4') ..., plus at det blev hurtigt det altdominerende mærke i alle former for nazistisk parti- og statssymbolik.

Det er dog værd at mærke sig at denne ledstilling tilsyneladende forekommer meget sjældent. Der er således ingen eksempler på hovedsætningsledstilling i mit ganske omfattende materiale. Dette må umiddelbart undre i betragtning af at hovedsætningsledstilling er særdeles hyppig i andre ledsætningstyper, specielt i dansk talesprog (Heltoft 1999,17: 13). Hvad er da årsagen til at den optræder så sjældent i *plus at*-sætninger?

Det er vanskeligt at give et entydigt svar på hvorfor et fænomen der er muligt, reelt forekommer meget sjældent. I det konkrete tilfælde tror jeg dog at det hænger sammen med redundans. Ifølge Diderichsen (1946 [1974]: 203) angiver hovedsætningsledstilling i en *at*-sætning »Indholdet af ens Tale, Tanke olgn.«. Heltoft (1999,15: 13) fremhæver at den såkaldte hovedsætningsledstilling ikke er specielt knyttet til hovedsætninger, men blot signalerer at sætningen har selvstændig illokutionær ramme. I forhold til en *plus at*-sætning må begge disse udlægninger fortolkes sådan at hovedsætningsledstillingen angiver assertion (jf. Heltoft 1999,17: 5). Noget lignende er midlertid allerede udtrykt gennem det neustiske *plus at*. Afsenderen træder allerede frem i kraft af *plus at*, og der opnås derfor intet i kommunikationen ved at gentage denne effekt via ledstillingen.

5. Pragmatik

Efter indholdsbeskrivelsen er det nærliggende at spørge hvordan *plus at* fungerer kommunikativt, og i hvilken sammenhæng konjunktionen især finder anvendelse. Det har allerede været omtalt at *plus at* egner sig til at introducere et afgørende argument der præsenteres som afsenderens eget. Dette forudsætter en forholdsvis kompliceret kontekst hvor en sammenhængende argumentation bygges op trin for trin. Sådanne tekster produceres i første række i kredse hvor sproget er et vigtigt redskab i professionel sammenhæng. Det er derfor ikke tilfældigt at *plus at* – ifølge mine observationer – især anvendes af journalister, politikere, undervisere og forskere. Konjunktionen er bl.a. populær på universiteterne, også blandt ældre medarbejdere. Derimod finder man den ikke i det såkaldt uformelle dagligsprog med mindre der opstår en diskussion hvor man har anledning til at ophobe en række argumenter for til sidst med *plus at* at præsentere den afgørende trumf der uigenkaldeligt afgør sagen og tager brodden ud af enhver tænkelig indvending. At modsige et argument der er introduceret med *plus at*, opfattes som et langt stærkere udtryk for uenighed end modsigelser i almindelighed.

Plus at er derfor i lighed med en række konnekterer (*jo, altså* m.fl.) et effektivt middel i manipulationens tjeneste. Hvis man anvender *plus at* til at omtale et forhold der reelt er ligegyldigt eller blot et svagt argument i den givne sammenhæng, så manipulerer man; netop fordi det følger af konjunktionens egenbetydning (*komplettering af ophobning*) at den introducerer det afgørende argument ud af flere. Jeg mener fx at (5) kan fortolkes som manipulerende på denne måde. Det forhold der her refereres til i *plus at*-sætningen, er i virkeligheden blot en gentagelse af det der allerede har været sagt i det foregående. Det er vanskeligt at acceptere at vi her for første gang præsenteres for det afgørende argument. På denne måde opstår der en modsætning mellem indholdet af *plus at* og de pragmatiske relationer mellem de propositioner som den forbinder.

Der er med andre ord grund til at tage sig i agt over for mindre troværdige personers anvendelse af *plus at*. Sådanne personer kan uretmæssigt vinde en diskussion ved at opgradere en ligegyldighed eller en simpel gentagelse til det afgørende argument ved hjælp af *plus at*. Modparten vil uvilkårligt tøve med sin indvending – alene på grund af konjunktionens betydning og deraf følgende pragmatik.

6. Svensk

Plus at er udbredt i svensk. Det er hyppigt i avistekster, jf. (18)-(19), sjældnere i skønlitteratur, men forekommer dog også der, jf. (20).

- (18) Hela den fortfarande något begränsade skidvärlden gillar Mika skarpt. Han är killen med ständig glimt i ögat, räv bakom örat och leende på läpparna. *Plus att* han är minst halvsvensk. (Pressekorpus 1987⁶)
- (19) När DN talar med Sven Tumba – VM-guld i ishockey 1953, 1957 och 1962 – på måndagen är han mycket glad: – Det känns kalas. Det är ju en totalseger. Jag begärde 850 000 kronor en gång i tiden för jobbet och får 750 000 kronor, *plus att* jag har fått 50 000 kronor i förskott enligt avtal. (Pressekorpus 1987)
- (20) Man måste känna till en väldig massa lagar och förordningar, som förändras hela tiden – för att uppfylla sina skyldigheter. Allt detta för att klara av sitt arbete som till exempel handläggare mellan kl 8 och 5. Sedan förväntas det även av en att man ska vara aktiv i facket (*plus att* man naturligtvis ska fungera bra i familjen). (Mari Uddberg)

Endvidere anvendes parataktisk *plus*, jf. (21).

- (21) För musikerna har flyttningen inte varit samma lyft vad gäller ljudmiljön. Björn Bang berättar om en del försök – bland annat på hans initiativ – att förbättra orkestersalen med nya akustikplattor och tygabsorbenter i taket *plus* akustikmattor på delar av golvet. (Pressekorpus 1998)

Materialet levner ingen tvivl om at det svenske *plus att* er et udtryk med samme formelle træk og indhold som det danske. Man bemærker bl.a. den samme usikkerhed med hensyn til tegnsætning som i dansk. De elektroniske søgninger viser en mærkbart højere forekomst af udtrykket i svensk presse end i dansk hvilket generelt tyder på at udtrykket er mere veletableret i svensk skriftsprog end i dansk. Det er tilmed væsentligt ældre, jf. (22).

- (22) Jag har offentligen förklarad att min bok var allvarligt öfverlagd, och det står jag vid. Att räcka vapnen öfver åt fienden när han behagar begära dem vore åsneaktigt. Att ändra skriftsätt och åsigter därför att jag fått ovett gör jag ej, det borde Ni veta, och mitt föregående författeri borde ha beredt Er på allt det som hänt.

Vill Ni ej vara min förläggare, så få vi väl göra som Abraham och Loth *plus att* jag rengör mitt konto. (August Strindberg i brev til sin forlægger Albert Bonnier, 28.11.1884)

På baggrund af udtrykkets udbredelse og den beskrevne kronologi samt det forhold at påvirkning fra svensk til dansk ikke er et ukendt fænomen, er der grund til at antage at det danske *plus at* har udviklet sig under indflydelse af svensk. Dette modsiger som tidligere nævnt ikke at også interne faktorer, specielt *plus* anvendt isoleret, kan have spillet en rolle. Påvirkning fra andre sprog, herunder engelsk, er ikke udelukket, men må betragtes som væsentlig mere usikker.

Mens konjunktionen *plus at* som sagt ikke omtales i nogen fremstilling af dansk grammatik, har den fundet vej til den nyligt udkomne svenske akademigrammatik (Teleman et al. 1999). Forfatterne diskuterer kort muligheden for at fortolke *plus* som en præposition (smlg. note 5), men lægger sig dernæst fast på at beskrive den som en såkaldt additiv konjunktion der angiver »att båda samordningsleden är giltiga i förhållande till kontexten« (Teleman et al. 1999,2: 729). Senere behandles muligheden for at have en såkaldt »narrativ bisats« som styrelse for *plus*, *utöver* og *utom*, og det konstateres at sådanne konstruktioner ofte angiver en »biomständigkeit« (Teleman et al. 1999,4: 545). Der anføres flere eksempler, bl.a. (23).

- (23) Det börjar vid öronen och krypar sedan neråt halsen och bröstet – jag ser ut som om jag hade scharlakensfeber. *Plus att* det är ett fruktansvärt besvär att handsminka hela halsen så långt ner.

Desværre anføres der kun eksempler med *plus att*, ingen med *utöver att* og *utom att*! Eksempler fra den svenske sprogbank levner dog ingen tvivl om at disse to komplekse konjunktioner typisk opererer på det frastiske plan, jf. (24) og (25).

- (24) Protesterna haglade, men när allt kom omkring hade ingenting hänt, *utom att* den del provinsklubbar tyckte att storklubbar alltid skyddas i särskild ordning. (Pressekorpus 1997)
- (25) Örtendahl vill inte avslöja några ekonomiska detaljer *utöver att* det handlar om mellan 1 och 1,5 miljarder kronor i omsättning för att ligan ska bli bärkraftig. (Pressekorpus 1997)

Konjunktionerna *utöver att* og *utom att* deler således ikke konjunktionen *plus att/at*'s særtræk.

Præsentationen af *plus att* i den svenske akademigrammatik er naturligvis fragmentarisk – fx rummer den ingen analyse af prosodien – men beskrivelsen harmonerer udmærket med den her gennemførte. Også i de danske eksempler kan man konstatere at skiftet til det neustiske plan ofte vil kunne opleves som introduktion af en 'biomstændighed'.

7. Præskriptivt efterskrift

Anledningen til min interesse for *plus at* er dels mit tidligere arbejde med konnektorer og komplekse sætningskonstruktioner i russisk (bl.a. Nørgård-Sørensen 1992), herunder analyser af konnektorer der opererer på det neustiske plan, dels min forundring over en neologisme på mit modersmål som jeg hidtil ikke har kunnet få over mine læber, endsige anvende på skrift. Mit og mange andres forbehold over for konjunktionen *plus at* hænger øjensynlig sammen med at den intuitivt kan forekomme lidt »matematisk«, som en form for fremmedelement.

Den gennemførte analyse levner dog ingen tvivl om at der er tale om en særdeles veletableret konstruktion med sin helt specielle udtryks- og indholdsstruktur som gør den i stand til at udfylde en kommunikativ funktion der ikke udfyldes tilnærmelsesvist så kort, klart og elegant af noget andet udtryk i dansk. Som neologisme – sandsynligvis fra midten af det 20. århundrede – er konjunktionen *plus at* kort sagt en vidunderlig berigelse af det danske sprog, og som sådan burde vi tage den til os, både i tale og på skrift.

Noter

1. Heltoft gør markering af selvstændig illokution til kriterium for inddelingen af danske sætninger i hoved- og bisætninger, jf. hans diskussion af alternative kriterier (Heltoft 1999,15: 2-5), se endvidere note 4. I nærværende fremstilling tager jeg udgangspunkt i det traditionelle ledstillingskriterium (fx Diderichsen 1946 [1974]: 189-91) i min skelnen mellem hoved- og ledsætninger. I forhold til det anvendte materiale strider dette kriterium ikke mod Heltofts.
2. Vedrørende *forventninger* som en væsentlig faktor i sproglig kommunikation, se Nørgård-Sørensen (1992: 35, 72-74).
3. Hare (1970: 11, 20-21) beskrev den neustiske komponent som afsenderens 'underskrift' («sign of subscription») og understregede hermed at netop denne komponent identificerer afsenderen som »ansvarlig« for ytringens øvrige indhold. Den tropiske komponent identificeres som et modustegn i bred forstand (omfatter egentlig modalitet, ekstern negation mv.) mens den frastiske beskrives som den del af sætningens indhold der er uafhængigt af det tropiske indhold, dvs. det der i en udbredt terminologi benævnes det egentligt propositionelle indhold.
4. Fra en umiddelbar betragtning er der et slægtskab mellem den neustiske indholdskomponent og den del af det kommunikerede indhold som Austin (1962) og hans efterfølgere kaldte *illocutionary force*, og dermed med begrebet talehandling (*speech act*) (se også Lyons 1995: 234-57). Jeg skal ikke gå ind i den omfattende diskussion om forholdet mellem *illocutionary force* og (lingvistisk) betydning men blot understrege at mens Austins teori involverer det pragmatiske indhold, dvs. den del af det kommunikerede indhold der udspringer af ytringens relation til talesituationen, afsenderens intention, modtagerens forventninger etc., skal den neustiske komponent i denne sammenhæng forstås mere snævert som en afspejling af det indhold der ligger i sætningsstrukturen som deklarativ, interrogativ etc.

Jeg har i tidligere arbejder (fx Nørgård-Sørensen 1992: 2, 134-35) i overensstemmelse med en anden terminologisk tradition omtalt den neustiske indholdskomponent som et »underliggende performativ«. Denne terminologi er dog uklar idet der anvendes en og samme term om den neustiske indholdskomponent og et (eksplicit) performativt verbum. Hares terminologi er derfor at foretrække.

5. Et alternativ som jeg har været foranlediget til at overveje, er muligheden for at fortolke *plus* som en præposition der styrer en *at*-sætning, jf. (*i forbindelse med at*, (*bortset fra at*, (*på grund af at*, (*i modsætning til at* mv. Med en sådan tolkning ville man nå frem til en syntaktisk struktur der ikke var belastet af den ejendommelighed at en ledsætning »svæver frit i luften« og derfor må have et implicit overled (som jeg har identificeret som den neustiske indholdskomponent). Denne tolkning bliver dog mindre tiltrækkende hvis man forsøger at anvende den til at forklare den prosodiske struktur. Præpositionsforbindelser glider som oftest umiddelbart ind i det intonationsmæssige forløb hvad enten de anvendes som valensbundne led eller som adverbialer. Ingen præposition er *obligatorisk* karakteriseret ved den prosodiske isolation (cæsur

og emfase) som kendetegner *plus at*. En fortolkning af *plus* som præposition ville derfor ikke kunne forklare udtrykkets formelle træk.

Dette medfører visse problemer med hensyn til indplacering af *plus at*-sætninger i de ledsætningskategorier der har været anvendt af Diderichsen, Hansen m.fl. i forhold til dansk, nemlig eksplikative, implikative og neutrale ledsætninger, jf. fx Hansen (1998: 14). Dette spørgsmål har dog ikke direkte indflydelse på argumentationen i nærværende arbejde og vil derfor ikke blive behandlet nærmere.

6. Dette og de følgende eksempler er søgt elektronisk i Göteborgs Universitets sprogbank: <http://spraakbanken.gu.se>.

Litteratur

- Austin, John L. (1962). *How to do things with words*. Oxford: Clarendon Press.
- Diderichsen, Paul (1946). *Elementær dansk grammatik*. København: Gyldendal (citeret efter 3. udgave, 6. oplag 1974).
- Hansen, Aage (1967). *Moderne dansk 1-3*. København: Grafisk forlag.
- Hansen, Erik (1998). »Kriterier for inddeling af ledsætninger.« Peter Colliander & Iørn Korzen (red.). *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 5. Sophienbergssymposiet*. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Heltoft, Lars (1999). »Kapitel 15: Sætningsskemaet«; »Kapitel 17: Topologi og sætningskonstruktion i talesproget«. Erik Hansen & Lars Heltoft. *Grammatik over det danske sprog*. (Foreløbig udgave).
- Hare, R. M. (1970). »Meaning and speech acts«. *The philosophical review* 79.
- Jarvad, Pia (1999). *Nye ord: Ordbog over nye ord i dansk 1955-1999*. København: Gyldendal.
- Lyons, John (1995). *Linguistic semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mikkelsen, Kristian (1911). *Dansk ordføjningslære*. København: Lehmann & Stage (citeret efter genudgivelse: København: Hans Reitzel 1975).
- Nørgård-Sørensen, Jens (1992). *Coherence theory: the case of Russian*. Berlin / New York: Mouton de Gruyter.
- Sperber, Dan & Deirdre Wilson (1986). *Relevance: Communication and cognition*. Oxford: Blackwell.
- Teleman, Ulf, Steffan Hellberg & Erik Andersson (1999). *Svenska Akademiens grammatik 1-4*. Stockholm: Svenska Akademien.